

Rembrandt és a holland arany évszázad festészete

Ezzel a címmel látható „az év kiállítása” Budapesten – hét fejezetben – a Szépművészeti Múzeumban. A vendéglátó intézmény félezer darabból álló németalföldi gyűjteménye földrészünkön az első öt közé tartozik, ebből itt most negyvenet mutatnak be, a többi 130 festményt rangos amerikai és európai köz- és magángyűjteményekből kölcsönözték. A tudomány és technika mai fejlettségi szintjén, a lehető legszigorúbb szűrések után is hitelesnek tartott képek közül, a 17. század legnagyobb mesterétől, Rembrandttól húsz garantáltan eredeti művet láthatunk, a mindössze 38 festményből álló Vermeer-életműből is sikerült hármat megszerezni a február 15-ig tartó tárlatra.

Bevezetésül az önálló Hollandia létrejöttét majd a gyarmati birodalom kialakulását egyrészt tengeri csataképek idézik Hendrick Vroomtól és id. Willem van de Veldétől, másrészt allegóriák vagy uralkodók és híres személyiségek portréi. Köztük hazai vonatkozású Ferdinand Bol arcképe Michiel de Ruyter admirálisról, aki a gályarabként szenvedő magyar protestáns lelkészek kiszabadítását irányította. A történeti-földrajzi információkat az Országos Széchényi Könyvtár korabeli térképekkel, atlaszokkal és földgömbökkel egészítette ki, míg a társadalmi háttérrel az Iparművészeti Múzeum antik bútorokkal, keleti szőnyegekkel, fali csempékkel vagy nemesfémből készült ötvös remeklésekkel tette teljesebbé. A második rész a művelt, öntudatos középosztály sokrétű ábrázolása családi csoportképekkel és jól szituált polgári lakásbelsővel, ahol az

Hendrick Avercamp: Téli táj korcsolyázókkal (1610-15 körül, olaj, fa)

írás-olvasás a nők túlnyomó többsége számára is természetes volt, sőt, a művészetekben is érvényesülhettek, lásd a negyedszáz (!) kolleganője közül is kimagasló, még a szintén festő férjénél is tehetségesebb Judit Leyster munkásságát. A harmadik témakör a földi örömök dicsérete, a korszakra jellemző, barokkosan túlzásúfolt csendéletekkel, amelyeken a virágok, gyümölcsök és zöldségek, halak és vadak vagy tengeri herkentyűk, sajtok és a világ távoli tájairól származó egzotikus dísz tárgyak (perzsa takarók, rojtos-bojtos selyem és bársony asztalterítők, kínai porcelánok, velencei kristályok, kagylók, korallok, elefántcsont faragványok stb.) pompáznak Pieter Claesz, Willem Heda vagy Abraham van Beijeren kompozícióin (utóbbi a múlt század elején még Nemes Marcell gyűjteményében volt, majd külföldre került). A gazdagon berendezett környezetben elegánsan öltözött hölgyek és urak lakomáznak, zenélnek Willem Buytewech, Dirck Hals vagy Jan Steen vásznain, míg Hendrick ter Brugghen meg Jan Molenaer modelljei italozó, pipázó fiatalok voltak. A rusztikus paraszti életforma harsány mulatozásai a specialitásai Isaac és Adriaen van Ostade illetve Cornelis Bega zsánerképeinek. Ennek a vonulatnak ellentételezései a földi lét mulandóságára emlékeztető vagy

Adriaen van Ostade: Kocsmában mulatozó parasztok (1635 körül, olaj, fa)

Johannes Vermeer: A geográfus (1669, olaj, vászon)

Rembrandt Harmensz van Rijn: Önarckép (1660-as évek vége, olaj, vászon)

a mértéktelenség veszélyeire figyelmeztető Vanitas (hiúságok hiúsága) jelképes alakok.

A protestáns puritanizmus és a katolikus pompakedvelés párhuzamosan együtt élő végleteit példázzák a negyedik részleg korábbi díszzeitől megfosztott templomcsarnokai és házi használat-

ra visszaszorult illetve eleve otthoni ájtatosságra szánt oltárképei. A vallási pluralizmust jól példázza Haarlemből a korábbi tradíciót folytató Pieter de Grebber és Salomon de Bray meg az ifjú Jan Lievens, Utrechtben viszont az itáliai caravaggizmus ellenreformációs hatása dominált, míg Amszterdamban a mennonita Lambert Jacobsz és Jacob Backer képviselte a monumentális stílust. Rembrandt akár a mai toleráns, ökumenikus vallásgyakorlási törekvések korai előfutárának tekinthető, mivel már akkoriban valamiféle szerves egységet hozott létre a zsidó hagyomány és keresztény hitújítás között, főleg a bibliai témák humanizálásával, amikor az Ó- és Újtestamentum alakjait korabeli környezetben, hétköznapi kisemberekként testesítette meg. Példaként említhető akár a faji egyenlőség propagálására is A mór megkeresztelése (1626), az ellenségeskedés antihumánus vonásai kerülnek előtérbe a Sámson és Delila (1626-27) esetében, törökös turbánt visel az idős férfi mellképén (1627-28), a Bűnbánó Szent Péter térdelő figurája megtört, szájalmat érdemlő aggastyán (1631). Az amszterdami gettóban is játszódhatna az a meghitt családi jelenet, amint József elmeséli álmait testvéreinek és szüleinek (1633 körül), de drámaian közösségi esemény az egyház-alapítási aktus Jézus és Hitetlen Tamás főszereplésével (1634), akárcsak a Sírbatétel már-már teatrális rítusa (1635-39 között, átdolgozva 1654 körül).

Rembrandt önarcképei állnak az ötödik szekció középpontjában. Legkorábbi ismert festménye a Szemüvegáros (1623) szülővárosából, Leidenből jött Pestre, míg a valószínűleg halála 1669-es évéből való utolsó önportréja a firenzei Uffiziből érkezett. Közöttük helyezkedik el az 1629-es, borzas frizurájú ifjúkori variáns a müncheni Alte Pinakothekből, az egész alakos álló változat keleties öltözékben, kutyával (1631-33 körül), a párizsi Musée du Petit Palais tulajdona, vagy a párkányra könyöklő, reneszánsz ruhás és barettes önábrázolás (1640-es datálással), a londoni National Gallery jóvoltából. A négy esztendő előkészületek során Ember Ildikó és Tátrai Júlia kurátori párosa tudatosan törekedett a korábban hazai tulajdonban volt, majd a szélrózsa minden irányában szétszóródott alkotások legalább ideiglenes „visszacsabítására”. Így gyönyörködhetünk Minervának, a tudomány pártfogójának allegóriájában (1635), amely a húszas évek végén, müncheni árverésen jutott Nemes Marcell birtokába, majd a harmincasok elején ugyanott, ugyanúgy ismeretlen kézbe és most a New York-i Leiden Collection kölcsönözte a nemzetközi seregszemlére. A tárlat a rendező intézmény fő erősségével, németalföldi tájképekkel zárul: téli vagy nyári vízparti és erdei részletekkel, lapályokkal és homokos dűnékkel, amelyekben leginkább két mester – Jacob van Ruysdael illetve Aelbert Cuyp – viszi a prímet. A frappáns záró akkord a kortárs Forgács Péter Rembrandt-morfok című 2006-os alkotása, aki a holland mester 37 híres önarcképét dolgozta fel egy számítógépes program segítségével...